

Nagy magyar népnevelők a kommunista idők előtt: Mindszenty József és Márton Áron

„Emelkedjünk munkával, gondolattal, érzéssel a magaslatra... Nem a világ homályába, hanem Jézus szemeibe nézek, s a magaslatok tisztább, kristályosabb világossága, a 'limpidezza' vesz körül. E friss, tiszta fuvalomban lelkesülök, lendülök, bátorságot nyerek, hogy megküzdjek az értelmi s erkölcsi káosszal, mely ott lent ijeszt. Ime sassá válok, és Őt eszem! Mint sas, örvényektől sem félek, a halál örvényétől sem; ételem az erőseknek, a szárnyalóknak étele.”

Felhasznál irodalom és idézetek:

Prohászka Ottokár: Az élet kenyere, Naplójegyzetek az Eucharisziáról, Élet kenyere, Székesfehérvári Püspökség, 2005.

Prohászka Ottokár: Élet igéi. Szent István Társulat, Budapest, 1929.

Prohászka Ottokár: Elmélgedések az Evangéliumról. Szent István Társulat, Budapest, 1924.

Prohászka Ottokár: Élő vizek forrása - Elmélgedések Jézus szentséges szívérről Budapest, 1944., a Szociális Missziótársulat kiadása

A cikk írója: **Marton Janka**, az ELTE tanítóképző karán vizuális nevelés szakon művészettörténet tárgyban diplomázott Krisztus-ábrázolásokról. Eddig rövid írásai jelentek meg az [AQUILA Magazin](#)ban és a [Túllépés](#) korábbi számaiban. 20 éve az AQUILA közösség tagja.

Kis Enikő

Nagy magyar népnevelők a kommunista idők előtt: Mindszenty József és Márton Áron

Két kolosszus a magyar nép történelmében. Mindketten hihetetlen életerejű, fáradhatatlanul kitartó, karizmatikus személyiségek. Mindkettő hajlíthatatlan volt katolikus hitében és értékeiben, csupán emberi természetükben különböztek. Bár az ország két ellenkező végében születtek, mindössze négy év különbséggel, mindkettejük szülei Istent tisztelő földművelő emberek, akik katolikus nevelésben részesítették gyermekeiket. Mindketten látják és ismerik híveiket, azok mindennapos gondjait, a nyilas rendszer, a háborúk és a kommunizmus közösség- és egyénromboló törekvéseit. Következésképpen kitartanak a rájuk bízottak mellett - és megvédik nemzetiségétől, vallástól függetlenül az üldözötteket.

Szerteágazó, népet emelő tevékenységük következtében mindket-
tőjük püspökké avatását széles tömegek örömujjongása követte –
felekezettől függetlenül.

Mindszenty (Pehm) József Magyarország utolsó hercegprímása,
bíboros 1892-ben született és 1975-ben halt meg. Vídia kemény-
ségű és elvágólagos. A nyilasokkal még tárgyal a zsidók jogaiért,
az ateizmust hozó kommunistákkal már nem áll szóba. Márton
Áron gyulafehérvári püspök, címzetes érsek, 1896-ban született és
1980-ban halt meg. Természete jóval jámborabb, közvetlenebb a
hercegprímásénál, ő tárgyal a kommunistákkal, de soha nem fo-
gadja el a feltételeiket, egy jottányit sem enged krisztusi értékeiből.
„Nemcsak sziklaszilárd volt, amint ezt sokan legjellemzőbb erénye-
nek tartják, hanem – bölcsessége és műveltsége mellett – okos
is.”²

Szívügyük a népnevelés

Pehm József pályája kezdetén hittanár, diákjaival az iskolán kívül
két diákkongregáción és a Mária kongregáción keresztül is foglal-
kozik. „Igen fontos szerepet játszott felnőtt életemben is a gimnázium
másik hitoktatója, Pehm József [...] Bevonult tanárainkat
egyre inkább azokkal a használható pedagógusokkal kellett helyet-
tesíteni, akik, fölmentve a katonai szolgálattól, a gimnázium ren-
delkezésére álltak. Így lett negyedik osztályos koromban hittaná-
runkból latintanárunk és osztályfőnökünk Pehm József. Inkább szi-
gorú, mint jó tanár volt. Rendet tartott, de nem a szeretet, a tekin-
tély, hanem a parancsuralom rendjét.” Írja róla Keresztúri Dezső
irodalomtörténész.³

Zalaegerszegi plébánosként egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a
nevelésre: áthívta Törökbálintról a Notre Dame Női Kanonok és
Tanító Rend nővéreit, számukra elemi és polgári iskolát és taní-
tónő képzőt hozott létre. Támogatta és taníttatta a szegénysorú te-
hetséges gyerekeket. „Különösen a népnevelést és iskoláztatást
tartotta fontosnak. A zalaegerszegi helyzet iskolai vonalon még a
zárda belépése után sem volt a legjobb a megyében. Márpedig a
katolikus életformára nevelést Pehm a lelkipásztor legfontosabb
feladatának tartotta.”⁴ Gondolatait a vármegyei hetilapban közli

2 https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Márton_Áron (2017.10.23)

3 https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Mindszenty_József (2017.10.23)

4 HÓBOR JÓZSEF: A keresztényszocializmus, mint eszme és ideológia Pehm
(Mindszenty) József zalaegerszegi évei alatt <http://epa.oszk.hu/6hobor.pdf>
2017.01.07

eleinte, majd megalapítja a Zalamegyei Újságot. "...S te megtévesztett magyar munkás, még mindig nem szégyelled magad amiatt, hogy ilyenek társaságában vagy? Még mindig segíted rád kihívni ezekkel az Istent ostromlókkal az Úr haragját? Mikor veszed már elő jobbik, becsületes, hithű magyar eszedet?"³ Szervező, népszerűsítő munkájának köszönhetően kialakultak a fasiszta antiklerikalizmussal és a bolsevik ateizmussal szembe forduló Katolikus Népszövetség megyei szervezetei. Később püspökként számos iskolát alapított.

Márton Áron pappá szentelését követően szintén hittanár, de volt igazgató-helyettes és árvaházban tanulmányi felügyelő is. „Hittanári működését a jellemformálásra irányította. Ehhez baráti közelségbe engedi a tanulóit, ami nem volt szokásos a korabeli középiskolák tanárai és diákjai között. (...) Ahhoz, hogy ne a katedra magasságából, hanem embertársként tudjon hatni a formálódó kamaszokra, le kellett bontani a hagyományos pedagógia korlátait. Akinek nevelését rábízták, azokat beengedte saját világába, hogy elfogadható választ adhasson a minden formálódó személyt foglalkoztató kérdésekre.”⁵ Püspöki titkárként Kolozsvárott az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség egyetemi szakosztályának vezetője, valamint egyetemi lelkész és hitszónok. „Ifjúsági prézesként az eddig eltelt másfél esztendő alatt rendíthetetlen eréllyel hirdette főiskolás híveinek, hogy népünk életmegújulása elválaszthatatlanul a lélek nemességétől, a szellemi magatartás tisztaságától, az értelem eleven frissességétől és az akarat szilárdságától függ.” írja róla az a Venczel József, aki meghívta erre a munkára.⁶ Szervezetten járta a városokat és falvakat, előadásokat tartott. Látván, hogy az állam egyre erősebben hat a kisebbségi iskolák korlátozása és bezárása irányában, György Lajossal közösen megalapítja az „Erdélyi Iskola” című népnevelő folyóiratot, amelyben rendszeresen publikált vezércikkeket. Teljes körű népnevelési tervet dolgozott ki, melyet a vezető réteg kinevelésével, megszervezésével kezdett megvalósítani.⁷

5 Virt László: Nyitott szívvel. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány. 21. o.
– <https://martonaronmuzeum.ro/hu/documents/szovegek-marton-aronrol>
2017.01.29.

6 Venczel József: Márton Áron Püspök népnevelő rendszere. Erdélyi Iskola, 1938/39, VI. évf. 5-6. sz. 361-371. I. Venczel József: Márton Áron püspök népnevelő rendszere. Erdélyi Iskola, 1938/39. 5-6. sz. 361-371 2017.01.02.

7 Dr. Ozsváth Judit: Márton Áron ifjúságszervezői és folyóirat-szerkesztői tevékenysége 2017.01.07.

A magyar nép e két hatalmas oszlopa által létrehozott egyesületek, kongregációk, szemináriumok, mind-mind a katolikus lelkület, etika és szolidaritás terjesztésének fontos helyszínei.

Nevelési szándékaik mindmáig korszerűek, életbe vágó fontosságúak. Mindenkinek saját életterének megfelelően egyéni műveltséget szerettek volna biztosítani: az emberek értelmi, érzelmi és akaratvilágát teljesebbé tenni. Ma is érvényes gondolat: megtanítani a népet gondolkodni, hiszen aki hiszékeny és nehézkes felfogású, az könnyen téved el a jelen vad körülményei között és az embertársai gonosz szándékainak útvesztőjében. Nem elég a hétköznapok emberének a szakmai tudás, ha nincs mély, tiszta lelkülete, amely az Istenbe vetett hitben gyökerezik. Kell a céltudat, a célirányosság, határozottság. Sajnos, ez mára odáig torzult, hogy a valódi istenhit már csupán itt-ott, nyomokban lelhető fel. Az emberek súlyos árat fizetnek azért, hogy nem ismerték fel időben nagy vezetőik igazát: mára a káoszból nincs helyük a menekülésre, amit viszont a felelőtlen politikai vezetők alaposan kihasználnak a tömegek manipulálására. Ahogy 1938-ban Márton Áron nevelési elveiről Venczel József írja: „Primitív és elhízott ösztönökkel kell megküzdeni, de a vallásos élet erőajándéka biztos segítség, a nép lelke mélyen ma is, durvaságai ellenére is, erősen és elevenen keresztény. Az élet-harcban elbágyadt vagy megsebesült lelkével erőért és vigasztalásért vallásához menekül. Kedélyéhez itt lehet legkönnyebben és leghathatósabban hozzáférni.”⁵ Mára ezen ösztönök alattomos módon olyan mértékben elhatalmasodtak az emberek lelkében, hogy gyakran életcélá, életet kitöltő mozgató rugókká nőttek ki magukat, teljesen háttérbe szorítva a valós isteni és emberi értékeket, a mélyen keresztény indulatokat. Márpedig elsilányodott lelkű nép már nem képes emelkedett, nemes lelkű vezetőket kitermelni magából, nem képes átlátni elsilányodott vezetői aljas praktikáit, nem tudja felvenni a harcot ellenük.

Az emberi jogok védelmében

Mindkét lelki óriásra jellemző, hogy úgy a nyilas, mint a kommunista rendszerben kiálltak az emberi jogok védelmében és vallástól, világnézettől függetlenül harcoltak az ártatlanok üldözése ellen. A veszprémi püspökség Mindszenty József püspök vezetésével 1944 márciusától a nyilas vezetéssel szembeni ellenállás egyik központjává vált. Elítélte a faji alapon való megkülönböztetést, az ártatlanok meghurcoltatását. Befogadta az üldözötteket a püspöki palotába, papjainak engedélyt adott a gettók területén való tevé-

kenységre, az üldözött zsidók megkeresztelésére, többször tárgyalt személyesen Sztójay Döme miniszterelnökkel a Sándor-palotában. Már 1944. április 13-án követelte tőle, hogy „jogos bírói ítélettel megállapított büntett nélkül senkinek emberi jogait ne sértsek... akármilyen származású vagy vallású legyen is valaki”. Szorgalmazta a zsidótörvények visszavonását és az átkeresztelkedett zsidók kereszténnyé nyilvánítását. 1944. június 19-én levelet fogalmazott Horthy Miklósnak, amelyben kérte, legalább a gyermekek elhurcolását akadályozza meg a kormányzó. Amikor a veszprémi térségben befejeződtek a deportálások, a helyi nyilas vezető Te Deum-ját megtiltotta. A nyilas diktatúrával szemben való fellépése következtében letartóztatják⁸, Sopronkőhidán és Sopronban raboskodik.⁹

Alig három nappal azt követően, hogy 1944. május 15-én megkezdődött a magyarországi zsidók elfogatása és deportálása, Márton Áron papszentelési misét tart Kolozsváron. A szentbeszédben határozottan emeli fel a szavát az üldözöttek mellett: „Számunkra azonban, Tisztelendő Testvéreim, változatlanul érvényben van szent hitünk alaptétele. A felebaráti szeretet parancsának nyílt vállalása és érvényesítése ma inkább kötelességünk, mint nyugalmas időkben. Az ádáz ellenségeskedés szívet tépő zűrzavarában, mikor a halálgépek félelmetes motollái nemzedékeket tépnek ki az emberiség testéből és sodornak bele az immár ötödik éve sötétben hömpölygő roppant halálfolyamba, amikor az emberiség örök értékei, az emberi szellem nagy lángolásainak, erőfeszítéseinek, hősi és szent fölszabadulásainak emlékei égnek hamuvá és omlanak porba egyik napról a másikra, amikor a vihar ítéletes zúgásában népek reszketnek jövő sorsuk miatt, akkor Krisztus papjának elutasíthatatlan kötelessége, hogy az igazság mellett kiálljon és az emberben – bármilyen hitet valljon és nyelvet beszéljen is – a testvérét nézze.”¹⁰

Egy hét múlva levelet ír a magyar belügyminiszterhez, a Kolozs megyei főispánhoz és a kolozsvári rendőrfőkapitányhoz: „Tegnap értesültem, hogy zsidó címen az elmúlt napon összegyűjtött zsidó-

8 Gergely Jenő: Mindszenty József

<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/szakirod/gergely.htm> 2017.01.07

9 Tarján Tamás: 1975.május.6/ Mindszenty József hercegprímás halála www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1975_majus_6_mindszenty_jozsef_hercegprimas_halala/ 2017.01.08

10 Márton Áronnak a kolozsvári Szent Mihály-templomban, 1944. május 18-án, a papszentelés alkalmával elmondott szentbeszéde. (Székelyföld kulturális Havilap, 2009. szeptember, Hargita Kiadó)

kat és keresztényeket el fogják szállítani. Amit az ilyen szállítmányok kezeléséről és jövő sorsáról mondanak, az ember nem tudja megdöbbenés és mélységes megrendülés nélkül hallani.

Kötelességeim visszahívnak munkahelyemre, Romániába, de emberi, keresztény és magyar kötelességemnek tartom, hogy vissza-indulásom előtt az illetékes hatósági tényezőket szeretettel és Isten nevében kérjem, hogy az embertelenségeket akadályozzák meg, vagy ha erre nem képesek, ne működjenek több ezer elpusztítására irányuló cselekményben közre.” Kiállításának eredménye a Magyarország területéről való kitiltás volt.¹¹

1948 után, mikor Romániában betiltották a Görögkatolikus Egyház vallásgyakorlását, a görögkatolikusok mellett is kiállt: nem volt hajlandó addig a nyugati világ felé vallásszabadságot színlelni, míg a görögkatolikusok vallásgyakorlata be volt tiltva. Körlevélben utasította a katolikus papokat, hogy „a görög-katolikus testvéreinket előzékeny szeretettel a legmesszebbmenő vallási támogatásban és segítségben részesítsék, amikor szükséges, templomainkat, kelyhünket és egyházi felszereléseinket a keleti szertartású szentmise bemutatására készségesen rendelkezésükre bocsássák”¹²

Példájuk ma is követésre hív bennünket: kiállni az emberi élet és méltóság mellett egyenes gerinccel. Szilárdan megmaradni napjaink értelmetlen bűn-kavalkádjában őszinte, egyenes, erős jellemnek. Megvédeni a gyengét és kiszolgáltatottat akkor is, ha nem tartozik bizonyos érdekeltségi körökhöz, meglátni benne azokat a kincseket, amelyeket lelke mélyén rejteget, s amelyek előcsalogatása által mi magunk is gazdagodhatunk.

Karizmatikus vezetők

Szeretetből fakadó tetteik következtében tömegeket ihlettek Isten szeretetére. Miséik, bérmaútjaik alkalmával nemegyszer több száz ezres tömeg kísérte őket. A totalitárius rezsimek pedig nem túrték a karizmatikus szent lelkületű embereket. Nem viselték el az Istennek élő, erkölcsös, szabad lelkületet a nép körében. De úgy Mindszenty József, mint Márton Áron a végsőkig vállalták a rájuk bízottakat és felelősséget éreztek irányukban. Tudott-e ilyen vezetőket teremni a kommunizmus? Mennyire mondható el ez napjaink világi – vagy akár vallási vezetőiről?

11 https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Márton_Áron (2017.10.23)

12 Mühlbauer-Keul Mária: Két erdélyi katolikus egyházfő: Márton Áron és Alexandru Todea, In: Keresztény Szó, <http://epa.oszk.hu/00900/>